

Warszawa, dnia 15 lipca 2016 r.

KMP.575.15.2016.JJ

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Domu Pomocy Społecznej „Niezapominajka” w Elblągu**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku z dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192 [dalej: OPCAT]) oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 20-21 czerwca 2016 r. do Domu Pomocy Społecznej „Niezapominajka” w Elblągu (zwanego dalej: DPS, Domem, placówką) udał się Krzysztof Olkowicz – zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich oraz przedstawiciel Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (zwanego dalej KMP) w składzie: Justyna Lewandowska – dyrektor Zespołu KMP (prawnik), dr Justyna Józwiak (socjolog, politolog w zakresie resocjalizacji), Łukasz Kuczyński – przedstawiciel Pełnomocnika Terenowego Biura Rzecznika Praw Obywatelskich w Gdańsku (prawnik).

Działając jako Krajowy Mechanizm Prewencji, pracownicy Biura RPO sprawdzili na miejscu stan przestrzegania praw mieszkańców DPS ubezwłasnowolnionych oraz umieszczonych na mocy postanowienia sądu, dokonując oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z Markiem Guldą - dyrektorem placówki;
- dokonano oglądu Domu, w tym m.in.: pokoi mieszkańców, sanitariatów, świetlic, sal terapii zajęciowej, jadalni;
- przeprowadzono rozmowy indywidualne z mieszkańcami w warunkach wyłączających obecność osób trzecich;
- poddano analizie wybraną dokumentację, dostępną na miejscu m.in.: raporty opiekunów, akta osobowe mieszkańców, zeszyt skarg i wniosków.

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji poinformowali dyrektora Domu o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali jego uwag i wyjaśnień.

W trakcie wizytacji sporządzono dokumentację fotograficzną.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano dokumenty oraz notatki związane z funkcjonowaniem placówki.

W przedmiocie zainteresowania przedstawicieli KMP każdorazowo pozostają następujące zagadnienia: traktowanie mieszkańców przez personel placówki, kwalifikacje personelu, prawo do informacji, prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym, prawo do ochrony zdrowia, prawo do praktyk religijnych, warunki bytowe, dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. W niniejszym Raporcie opisano jedynie te obszary, które w ocenie przedstawicieli KMP wyróżniają placówkę na tle pozostałych oraz te, które wymagają poprawy.

2. Charakterystyka placówki

Dom Pomocy Społecznej w Elblągu jest jednostką budżetową podległą Gminie Miasto Elbląg. Placówka posiada zezwolenie na czas nieokreślony na prowadzenie Domu wydane przez Wojewodę Warmińsko - Mazurskiego (PS.V.9013-002/09).

Wizytowany DPS przeznaczony jest dla 135 osób, w tym dla 85 osób w podeszłym wieku i 50 osób przewlekle somatycznie chorych. W dniu wizytacji w domu przebywało 134 osoby, w tym 77 kobiet oraz 57 mężczyzn, wśród nich zaś: 31 osób ubezwłasnowolnionych całkowicie oraz 20 osób umieszczonych na mocy postanowienia sądu.

3. Mocne strony i dobre praktyki

W wizytowanym Domu przedstawiciele KMP dostrzegli wiele cennych inicjatyw, które mogą posłużyć jako dobre praktyki.

Warto podkreślić, że DPS od kilku lat współpracuje z Aresztem Śledczym w Elblągu w ramach ogólnopolskiego programu „Razem łatwiej”, którego celem jest readaptacja osób pozbawionych wolności poprzez pracę z osobami niepełnosprawnymi i starszymi. Osoby skierowane przez Areszt pracują jako wolontariusze pełniąc rolę asystenta opiekuna na świetlicy dziennego pobytu. Dzięki takim oddziaływaniom możliwe jest ukształtowanie w osobach pozbawionych wolności cech ułatwiających proces readaptacji, np.: wrażliwości na

krzywdę i cierpienie innych osób, odpowiedzialności, obowiązkowości. Aktualnie współpracuje z DPS-em 2 wolontariuszy z Aresztu w Elblągu.

Ponadto mieszkańcy placówki uczestniczyli w projektach organizowanych wspólnie ze Stowarzyszeniem Forum Potrzeb i Wsparcia – „Festyn Niezapominajkowy” oraz „Kalendarz 2016” (druga edycja). Ten ostatni jest cyklem tematycznych sesji zdjęciowych z udziałem mieszkańców. W pierwszej edycji mieszkańcy przebierali się w kostiumy z dawnych epok, zaś w obecnej włączony został wątek motoryzacyjny. Każda sesja odbywała się bowiem z wykorzystaniem zabytkowych motocykli. W efekcie powstał kalendarz na 2016 rok. Z kolei organizacja „Festynu Niezapominajkowego” (organizowanego w maju – miesiącu niezapominajki) jest imprezą o charakterze wielopokoleniowym, która daje możliwość aktywnego spędzenia czasu z rodzinami i bliskimi mieszkańców. Pensjonariusze placówki biorą aktywny udział w kilku innych projektach, m.in.: „Wolontariusz w Schronisku dla Bezdomnych zwierząt w Elblągu” oraz „Aktywny Senior Wolontariuszem”.

Na uwagę zasługuje fakt, że Dom jest placówką otwartą, mieszkańcy mogą swobodnie wychodzić poza jego teren, nie ogranicza się wyjść poprzez np. zamykanie drzwi na klucz. Natomiast osoby, które ze względu na stan zdrowia (np. zaburzenia pamięci lub orientacji) mogą mieć trudności z powrotem do placówki, wyposażane są - na czas pobytu poza Domem - w urządzenia lokalizujące GPS. Dyrektor podpisał umowę na świadczenie tego typu usług z firmą, która wyposażyla placówkę w odpowiedni sprzęt. System monitorujący przeznaczony jest dla osób chorych i ich opiekunów. Osobę chorą wyposaża się w niewielki przyrząd (można go przypiąć do paska). Urządzenie ustala miejsce pobytu chorego i włączenie odpowiedniego alarmu w razie wystąpienia określonego zdarzenia (np. zbyt dalekie oddalenie się lub naciśnięcie przycisku SOS).

Dobłą praktyką jest także wyodrębnienie w placówce stanowiska komputerowego ze skype'em, przy którym mieszkańcy, z pomocą personelu, mogą skontaktować się z bliskimi. Taki sposób utrzymywania kontaktów jest chętnie wykorzystywany przez mieszkańców, których bliscy mieszkają daleko i nie mają możliwości częstych odwiedzin.

Dużym komfortem dla mieszkańców jest ponadto fakt, że w DPS przeważają pokoje 2-osobowe (40) oraz 1- osobowe (19). Największymi są pokoje 3-osobowe, których jest 12. Umieszczanie w pokojach o małej pojemności niewątpliwie ułatwia dobór mieszkańców, którzy wzajemnie się tolerują. W praktyce może mieć to odzwierciedlenie w mniejszej liczbie konfliktów i oznak niezadowolenia wśród mieszkańców w związku z uciążliwościami

przebywania w pokoju z dużą liczbą mieszkańców. Ponadto każdy pokój wyposażony jest w łazienkę.

4. Problemy systemowe

Wśród mieszkańców Domu znajduje się 31 osób ubezwłasnowolnionych całkowicie. W trzech przypadkach opiekunami prawnymi ubezwłasnowolnionych mieszkańców są pracownicy DPS-u, zaś w pozostałych rodzina.

Pełnienie przez pracowników funkcji opiekunów prawnych osób ubezwłasnowolnionych budzi jednak wątpliwości przedstawicieli KMP. Problem ten ma charakter systemowy. Jednym z zadań opiekuna prawnego powinno być bowiem monitorowanie, czy podopieczny ma zapewnioną w placówce odpowiednią opiekę i nie przebywa w warunkach naruszających jego godność. Pracownicy dps mogą natomiast nie być obiektywni w ocenie oferty opiekuńczej domu. Ponadto pełnienie przez personel domów pomocy społecznej funkcji opiekunów prawnych wiąże się *de facto* z nakładaniem na nich dodatkowych obowiązków kosztem czasu wolnego lub prywatnego. Może to zatem prowadzić do braku odpowiedniej motywacji, by właściwie i rzetelnie wykonywali powierzone obowiązki.

Przedstawiciele KMP nie mieli uwag w wizytowanym Domu co do sposobu pełnienia funkcji opiekunów prawnych przez pracowników. Niemniej jednak, prewencyjnie zalecają dyrektorowi Domu, aby dokonywał szczególnej kontroli pracy opiekunów prawnych i reagował w przypadkach niedopełnienia obowiązków lub nadużyć ze strony opiekuna.

W Domu zainstalowany jest monitoring. Kamery telewizji przemysłowej umieszczono na korytarzach, w jednej ze świetlic oraz na zewnątrz budynku. Podgląd z kamer znajduje się w portierni. Obraz przechowywany jest na dysku przez 14 dni.

Kwestia stosowania monitoringu w domach pomocy społecznej, w związku z jej pominięciem w przepisach regulujących funkcjonowanie tych placówek, od kilku lat jest w zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich. Monitorowanie tego typu placówek może stanowić formę ingerencji w prywatność mieszkańców, pracowników oraz innych osób znajdujących się na terenie obserwowanego budynku. Dla legalności tego rodzaju kontroli istotne jest jednak, żeby ograniczenie to spełniało przesłanki określone w art. 31 ust. 3 Konstytucji, w tym wymóg ustawowej formy ograniczenia.

W tej sprawie Rzecznik Praw Obywatelskich wystosował w dniu 11.04.2016 r. wystąpienie generalne do Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, w którym wskazał,

że ustawodawca nie zawarł w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej* (Dz. U. z 2015 r. poz. 163 ze zm.) przepisów normujących kwestię stosowania monitoringu w domach pomocy społecznej, jak również zagadnień gromadzenia, przetwarzania i przechowywania nagrań z monitoringu. Brak przepisów regulujących tę materię prowadzi do wniosku, że obecnie instalowanie kamer telewizji przemysłowej (monitoringu) w domach pomocy społecznej może naruszać przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹. Omawianą kwestię należy uznać za problem systemowy, który będzie monitorowany przez Rzecznika Praw Obywatelskich.

5. Obszary wymagające poprawy

5.1. Warunki bytowe

W wielu pokojach przyciski alarmowe zainstalowane były w ścianie przy drzwiach wejściowych do pokoju. W ocenie przedstawicieli KMP, takie usytuowanie sygnalizacji może być utrudnieniem dla mieszkańców leżących lub mających problemy w poruszaniu się. Sytuacja taka jest szczególnie trudna w pokojach 1-osobowych. Podczas oglądu przedstawiciele KMP napotkali 2 osoby leżące umieszczone w pokojach 1-osobowych, w których sygnalizacja znajdowała się przy drzwiach wejściowych. Podczas wizyt w pokojach osoby te prosiły o wezwanie personelu, ponieważ w jednym przypadku mieszkanka chciała napić się wody (a czynności tej nie mogła wykonać sama), natomiast inna mieszkanka prosiła o zmianę pieluchomajtek. Osoby te miały trudności, aby wezwać pracownika, ponieważ były leżące a przycisk przyzywowy znajdował się poza zasięgiem ich rąk. Przedstawiciele KMP zalecają w związku z tym rozważenie zainstalowania sygnalizacji przyzywowej przy łózkach mieszkańców.

5.4. Prawo do informacji

Każdy z mieszkańców w trakcie przyjmowania do DPS, zapoznawany jest z prawami oraz obowiązkami wynikającymi z pobytu w Domu, których akceptację wyraża własnoręcznym podpisem. W przypadku osób ubezwłasnowolnionych wszelkie oświadczenia podpisywane są jedynie przez opiekuna prawnego. W ocenie przedstawicieli KMP rozwiązaniem uwzględniającym w pełni prawo pensjonariuszy do znajomości informacji zawartych w ww. oświadczeniach, byłoby odbieranie podpisów pod nimi także od

¹ Dostępne pod adresem:

https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wystapienie_do_Ministra_Rodziny_Pracy_i_Polityki_Spoecznej_ws_zasad_stosowania_monitoringu_wizyjnego_w_domach_pomocy_spoecznej.pdf

ubezważnionych podopiecznych, których stan psychofizyczny umożliwia zrozumienie sensu składanych deklaracji. Przyjęcie takiej praktyki stanowiłoby, w ocenie przedstawicieli KMP, gwarancję, że konsekwencje wynikające z treści podpisywanych pouczeń, zgód i innych oświadczeń woli, byłyby znane nie tylko opiekunom prawnym osób ubezważnionych, lecz przede wszystkim im samym.

W celu lepszego dostępu mieszkańców i ich bliskich do informacji, pracownicy KMP zalecają także umieszczenie w ogólnodostępnym miejscu adresów instytucji, do których mieszkańcy lub ich rodziny mogliby się zwrócić w przypadku naruszenia ich praw (np. Rzecznika Praw Obywatelskich wraz z podaniem bezpłatnej infolinii 0 800 676 676, Rzecznika Praw Pacjenta, sądziego rodzinnego, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka). W taki sposób mieszkańcy będą mogli mieć nieograniczony, niezależny od innych osób dostęp do tego typu informacji.

Zespół wizytujący pozytywnie ocenił obszary takie jak: traktowanie mieszkańców przez personel, oddziaływania kulturalno-oświatowe realizowane na rzecz mieszkańców, usługi opiekuńcze, prawo do kontaktów z rodziną oraz prawo do praktyk religijnych, a także dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

6. Zalecenia

Na podstawie art. 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają dyrektorowi Domu:

- 1.1. rozważenie zainstalowania sygnalizacji przyzywowej przy łóżkach mieszkańców;
- 1.2. odbieranie podpisów pod oświadczeniami woli także od ubezważnionych mieszkańców, których stan psychofizyczny umożliwia zrozumienie sensu składanych deklaracji;
- 1.3. umieszczenie w ogólnodostępnym miejscu adresów instytucji, do których mieszkańcy lub ich rodziny mogliby się zwrócić w przypadku naruszenia ich praw;